

УДК 321.7:316.28(477)

Д. В. Яковлев

канд. політ. наук, доцент кафедри політології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса-58, 65058, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В ІНФОРМАЦІЙНУ ДОБУ

У статті аналізується зростання ролі інформації в сучасному суспільстві (“інформаційна доба”) та пов’язані з цим феноменом трансформації відносин влади, поява нових гравців (“медіакратія”) у сфері політичної влади та розширення можливостей урядування (“електронний уряд”).

Ключові слова: інформаційне суспільство, медіатизація, електронний уряд, неототалітаризм.

У сучасному світі відбувається становлення “глобального комунікаційного простору”, мова сьогодні йде не тільки про нові феномени, які змінюють реальність, наприклад, про окремі технологічні новації (можна згадати вислів М. Кастельса “технологія — це і є суспільство”), з’являється принципово новий тип реальності, який часто називають “мультиверсумом” [1, с. 3]. Для сучасних суспільств спільним, на думку російської дослідниці В. Федотової, “є визнання нових інформаційних технологій (у цьому полягає постіндустріалізм), багатоманітності та плюралізму інформації (у цьому проглядає постмодернізм) і новий розподіл інформації на користь суспільства (у цьому вбачаємо нову сучасність)” [2, с. 6].

Мета статті — проаналізувати трансформації політичної влади в інформаційному суспільстві (розглянувши феномен “медіакратії” та “електронного уряду”), та розглянути характеристики інформаційного суспільства в Україні.

Статтю “Трансформації політичної влади в інформаційну добу” написано в рамках виконання комплексної науково-дослідницької теми кафедри політології ІСН ОНУ ім. І. І. Мечникова № 110 “Дослідження політичної взаємодії в умовах трансформації суспільства” (наказ № 07-18 від 10. 01. 06 р., номер державної реєстрації — 0106U006191).

Вперше теорію інформаційного суспільства розробив японський дослідник Ю. Хаяші наприкінці 60-х років минулого століття, проте він обмежився лише аналізом економічної сфери, а системний вплив інформації на всі сфери життя суспільства запропонував Д. Белл у 70-х роках. Починаючи з досліджень Белла інформаційне суспільство розглядається як варіант модернізації соціальних, політичних, економічних відносин з наголосом не стільки на домінуванні “технократичного мислення”, а на пріоритеті культурних чинників соціальних трансформацій. Теоретичною основою досліджень інформаційного суспільства стали праці З. Баумана, З. Бжезинського, Д. Бела, Ю. Габермаса, С. Гантингтона, Е. Гіденса, М. Кастельса, О. Тофлера, Ф. Фукуями.

У грудні 2003 року, на Світовому Самміті з питань Інформаційного Суспільства, представники більш ніж 160 країн світу офіційно задекларували “своє спільне прагнення і рішучість щодо побудови орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на розвиток інформаційного суспільства, у якому кожний міг би створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними, для того щоб дати окремим особам, громадам і народам можливість повною мірою реалізувати свій потенціал”. В Україні питання правового забезпечення становлення інформаційного суспільства регулює Національна програма інформатизації, прийнятої Верховною Радою України у 1998 р. та Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-20015 рр.” від 9 січня 2007 року. У ньому, зокрема, розвиток інформаційного суспільства в Україні визначається одним з пріоритетних напрямів державної політики, та формулюється основне завдання розвитку інформаційного суспільства в Україні: “Основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних ІКТ можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, проголошених Організацією Об’єднаних Націй, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 року; Туніс, листопад 2005 року) та Постанови Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року “Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні”.

Феномен інформаційного суспільства, подолавши етапи утопії та ідеології (яка має як прихильників, так і противників) вийшов на стадію практичної реалізації, де прагнення побудувати “інформаційне суспільство для всіх” має певний ряд обмежень. Концепція “інформаційного суспільства”, яка мала спільні утопічні моменти з декількома попередніми концепціями “добрих суспільств”, через розвиток інформаційних технологій, який призводить до збільшення вже існуючого розриву між соціальними групами, розширює можливості держави та інших інституцій спрямовувати й контролювати життя людей і підсилює владу постійно зростаючих економічних інтересів. Саме тому, важливим, на наш погляд, є аналіз складових інформаційного суспільства, зокрема, у сфері політичної влади, які можуть мати як позитивні так і негативні наслідки. Серед актуальних для сучасної України можна назвати наступні:

— Інформаційне суспільство призводить до медіатизації політики. Сучасні електронні мас-медіа виступають механізмом підтримання конкуренції за державну владу, зокрема вони: — змінюють систему представництва громадянських інтересів; — створюють нові форми комунікації у сфері публічної влади; — перетворюють політику у медіа процес; — віртуалізують політичний простір, — створюють “гіперреальність”. Для політичної реальності України, як і для інших країн, що трансформуються, справе-

дливим є твердження про зміну місця та ролі комунікацій в політиці. У цьому контексті, потреба у раціональній аргументації, розвиток раціональної політичної комунікації є одним з небагатьох феноменів, що є спільними для постіндустріальних країн та країн, що знаходяться в процесі демократизації (Габермас підкреслює важливість раціонального дискурсу для деліберативної демократії). Серед альтернатив, що супроводжують медіатизацію публічної політики можна виділити дві: 1) консенсус / тиск влади (сили) у виробленні політики; 2) зростання / спад політичної участі громадян. В результаті “інформаційного вибуху” останніх років з’являється протиріччя між обмеженими можливостями людини щодо сприйняття і переробки інформації та існуючими могутніми потоками і масивами інформації, у тому числі політичної, фактично (особливо у мережі) існує велика кількість зайвої інформації, що унеможливорює сприйняття корисної для споживача інформації, та ускладнює прийняття раціонального політичного рішення;

– віртуалізація політики та боротьби за політичну владу. Політики, партії політична діяльність та виборчі змагання віртуалізуються. Дещо перебільшуючи, можна стверджувати, що партії перетворюються на “бренди” та створюються за законами інформаційних технологій, втрачаючи функцію представників громадськості. Боротьбу за владу в політиці перенесено з ідеологій, організацій та програмних положень у сферу віртуальних іміджів;

– з’являється феномен електронної демократії. Е-урядування покликано оптимізувати систему управління державою, зменшити рівень соціальних конфліктів, більшість з яких виникає внаслідок непорозуміння та відсутності комунікації між акторами. Електронна демократія створює технологічні можливості для прийняття основних політичних рішень безпосередньо громадянами шляхом проведення плебісцитів в інформаційній мережі, та відмови від принципу пріоритету більшості на користь консенсусних рішень. Глобальне розповсюдження Інтернету, який включає в себе інформаційну та комунікативну технології на основі відкритих стандартів, у поєднанні з реформами державного управління, відомими як Новий Публічний Менеджмент, позиціонує електронний уряд як важливу та розвиваючу складову порядку денного модернізації. Електронний уряд обіцяє зробити уряд більш ефективним, краще реагуючим на зростаючі вимоги часу, більш прозорим та легітимним, а також впровадити кращі публічні послуги, забезпечені різноманітними новими можливостями. Головним завданням уряду є, втім, урядування, робота з регулювання усього суспільства. У сучасних демократіях, відповідальність та владне регулювання розділені та розподілені між різними структурами уряду, а електронний уряд покликаний для впровадження роботи усіх цих структур уряду, а не лише державного управління, у вузькому сенсі. Основною думкою Е-уряду є наблизити державні послуги до громадян замість того, щоб змушувати їх бігати від однієї інстанції до іншої. Втім, електронний уряд — це не лише питання про встановлення певної процедури чи послуг через Інтернет, а швидше їхнє реформування та трансформація. Термін “електронний уряд”

може означати у різних країнах та у різних проектах різні речі, і можна припускати, що віртуально він матиме стільки ж визначень, скільки є авторів. Два визначення були запропоновані Світовим Банком та Європейським Союзом: “Електронний уряд стосується використання урядовими агенціями інформаційних технологій (таких як Wide Area Network, the Internet and mobile computing), які мають можливість трансформувати відносини з громадянами, бізнесменами та іншими гілками уряду” (визначення, запропоноване Світовим Банком). “Електронний уряд — це використання інформаційних та комунікаційних технологій у державному управлінні, поєднане з організаційною зміною та новими навичками, для впровадження державних послуг та демократичних процесів, а також для зміцнення підтримки публічних політик” (визначення, запропоноване Європейським Союзом). Визначення, запропоноване EUROSAI: “Використання урядом інформаційних та комунікаційних технологій має на меті:

а) впровадження більшої кількості та/або кращої якості інформації та інших послуг назовні для громадян та бізнесменів, а також внутрішньо для інших урядових організацій.

б) вдосконалення урядових операцій для досягнення більшої ефективності та/або продуктивності.

в) підвищення політичної участі”. Е-уряд включає наступні сектори: уряд до уряду (G2G), уряд до бізнесу (G2B) та уряд до громадян (G2C). Вважається зручним ввести ще й четвертий сектор: уряд до працівників (G2E).

– “Технологія стає конкурентом політики”. Ця думка Ю. Габермаса ілюструє небезпеку “технократії” для сфери людської свободи. Нерівність тепер означає неможливість для певних верств населення доступу до знань та інформації. В результаті інформаційних кампаній політична влада переходить до тих, хто вдало використовує можливості телебачення, а не до тих, хто вміє урядувати в економічній, соціальній та інших сферах. Політика може означати не лише захист інтересів громади, а і вміння використовувати інформаційні ресурси, вести інформаційні війни. Демократія участі з безпосереднім доступом до джерел інформації залишається далекою від реалізації, і це призводить до нових конфліктів як у політиці, так і в культурній сфері;

– Світ, що трансформується під впливом комунікаційних процесів змінює стосунки індивіда з реальністю, бо “ми маємо справу з реальністю силових відношень, символів, полів взаємодії... Реальність перебуває тут на одній площині з її символічними заміниками, де знаки, значення, смисли починають жити своїм власним життям... Реальність виступає як закодована, в якій переважають “симулякри” (Бодріяр), “мовбито реальність” [1, с. 5], в ній, як і в структурі пізнавального процесу відсутня традиційна ієрархія (“істина — це остання за часом помилка”- М. Фуко) [1, с. 4]. Формування “масового суспільства” знижує потребу громадян у публічному політичному діалозі із владою, поширенням стає “демократичний конформізм”, або байдужість більшості населення до участі у політиці. Саме “гіпотетичність, неочевидність підтримання постійних контактів між дер-

жавою і суспільством у сфері влади”, на думку Соловйова, “перетворили політичну комунікацію на своєрідний епіцентр політики”. Використання електронних методів голосування, які розділяють адміністративний і репрезентативний аспекти політичного життя, розглядаються як один із засобів відродження репрезентативної демократії. Враховуючі багатосуб’єктність політичної комунікації, а, отже, і амбівалентність інформаційних повідомлень, продовжуються спроби “повернути” громадянина в політику за допомогою “шоу”, коли відбувається конструювання політичних подій у мас медіа за законами розважальних програм. Це призводить до того, що “участь сама по собі стає формою комунікації, без необхідності передачі будь-якого смислу”;

– Можлива поява ще одного різновиду тоталітаризму — “інформаційного тоталітаризму”, або “неототалітаризму”, який характеризується системним політичним контролем над громадською думкою через інформаційні технології та канали (перш за все — електронні мас медіа), використовуючи “м’яку силу” інформаційних повідомлень, конструювання порядку денного, а не пряме застосування насильства чи фінансових важелів впливу.

Розбіжність інформаційних позицій звичайних громадян і державної влади робить актуальною проблему політичної комунікації. Поява феномену “демократичного конформізму” сприяє підвищенню самостійності правлячих груп, а за відсутності суспільного обговорення суспільно значущих тем робить пріоритетним принцип “співвідношення сил” над принципом консенсусу при прийнятті рішень.

Для України, яка знаходиться на підготовчій стадії побудови інформаційного суспільства, характерними ознаками є:

– зменшення ролі ідеологій у партійному, та, ширше, суспільному житті. Українські політичні партії (за деяким виключенням) фактично відмовились від чіткого позиціонування в ідеологічному просторі, що не заважає їм отримувати електоральну підтримку в ході виборчих кампаній;

– низький рівень інформатизації як країни в цілому, так і органів державної влади, в яких переважає паперовий документообіг;

– централізація влади, спрямованість інформаційних потоків “зверху — вниз”, фактично відсутність механізму “зворотного зв’язку” у вертикальній комунікації та нерозвиненість горизонтальної політичної комунікації;

– Інформаційний простір, що склався в Україні, поділено між групами впливу (фінансово-промисловими групами) та органами державної влади і місцевого самоврядування, які виступають в ролі засновників чи співзасновників мас медіа. Проте в інформаційному полі відсутня позиція, яка б репрезентувала інтереси суспільства. На наш погляд, таку нішу мало б зайняти суспільне телебачення;

– Можна стверджувати, що українські політики, починаючи з 2004 року, знаходяться у стані перманентної виборчої кампанії, яка за своїми правилами та логікою відрізняється від організації державного управління, яке потребує консолідації та мобілізації ресурсів для досягнення цілей загальнонаціонального розвитку.

В Україні з інформаційним суспільством пов’язано багато сподівань,

але домінує його сприйняття на ідеологічному та утопічному рівнях, як продовження цінностей громадянського суспільства, що існує на Заході. Проте інформаційне суспільство, як і демократія, не вирішить автоматично проблеми, що накопичувались роками. Ситуація, коли важливі державні рішення приймаються на закритих партійних зборах, веде до руйнування засад демократичного урядування, централізації та персоналізації влади.

В цьому контексті в Україні можлива реалізація всіх вад інформаційної доби, проте щодо позитивів виникають сумніви.

В нашій країні, незважаючи на зміни до Конституції (а, можливо, і через ці зміни) існує нечіткій розподіл влади між різними гілками державної влади та перенесення принципу “партійності” зі сфери виборчої кампанії у державне управління.

Список використаної літератури

1. Світоглядно-методологічні інновації в західноєвропейській філософії. — К.: Український Центр духовної культури, 2001. — 296 с.
2. Федотова В. Г. Факторы ценностных изменений на Западе и в России // Вопросы философии. — № 11. — 2005. — с. 3 — 32

Д. В. Яковлев

кафедра политологии, Институт социальных наук,
Оесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ТРАНСФОРМАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ

В статье анализируется рост роли информации в современном обществе и связанные с этим феноменом трансформации отношений власти, появление новых игроков (“медиакратия”) в сфере политической власти и расширение возможностей управления (“электронное правительство”).

Ключевые слова: информационное общество, медиатизация, электронное правительство, новый тоталитаризм

D. Yakovlev

Department of Politology, Institute of Social Sciences,
Odessa National University named after I. I. Mechnikov
r. 40, Frantsuzsky Boulevard, 24/26, Odessa, 60058, Ukraine

**TRANSFORMATION OF POLITICAL POWER IN AN INFORMATIVE
EPOCH**

Summary

In the article growth of role of information is analysed in modern society and the transformations of relations of power related to this phenomenon, appearance of new players in the field of political power and expansion of management possibilities (“e-government”).

Keywords: informative society, e-government, new totalitarianism